

בין מקרא למשנה: התהוות ההלכה וראשיתה של ספרות חז"ל ד"ר הלל מאלי

שיעור 1: מבוא

תוספתא, עירובין ח, כד

הלכות שבת, חגיגות ומעילות - כהררין התלוין בסערה, מקרא מועט והלכות מרובות, ואין להם על מי שיסמוכו.
מיכן אמ' ר' יהושע צבתה בצבתא מתעבדא, צבתא קדמיתא מה הות הא לאיי בריה הות.
הדינין והעבודות הטהרות והטמאות והעריות ומוסף עליהן ערכין וחרמין והקדשות ומעשר שני, מקרא מרובה מדרש והלכות מרובות ויש להן על מה שיסמוכו.
אבה יוסה בן חנן אומ' אילו שמנה מקצעות של תורה גופי הלכות.

משנה, חגיגה א, ח

התר נדרים פורחים באויר ואין להם על מה שיסמכו.
הלכות שבת וחגיגות ומעילות כהררים תלויים בסערה. מקרא ממועט והלכות [מרובות]
הדינים והעבודות והטהרות והטמאות והעריות יש להם על מה שייסמכו הן גופי תורה.

משנה, ברכות א, א

מאמתי קורין את שמע בערבים משעה שהכהנים נכנסים לאכל בתרומתן עד סוף האשמורת הראשונה דברי רבי אליעזר וחכמים אומרים עד חצות רבן גמליאל אומר עד שיעלה עמוד השחר מעשה שבאו בניו מבית המשתה אמרו לו לא קרינו את שמע אמר להם אם לא עלה עמוד השחר מותרין אתם ליקרות

תוספתא, ברכות א, א

מאמתי קורין את שמע בערבין, משעה שבני אדן נכנסין לוכל פיתן בלילי שבתות דברי ר' מאיר. וחכמים אומ' משעה שהכהנים זכאין לוכל תרומתן. סימן לדבר צאת הכוכבים, אע"פ שאין ראה לדבר, זכר לדבר, וחצים מחזיקים ברמחים מעלות השחר עד צאת הכוכבים.

הקדמת הרמב"ם למשנה (מהדורת שילת, עמ' כז-כח)

דע, כי כל מצוה שנתן ה' למשה רבנו – נתנה לו עם פרושה. היה ה' אומר לו המקרא, ואחר כך אומר לו פרושו, וענינו, ומה שכולל זה המקרא המחכם. והיה תאר למודו לישראל כמו שאספר לך: היה בא לאהלו, ונכנס אליו תחלה אהרן. והיה קורא לו המקרא הנתון לו פעם אחת, ומלמדו פרושו. אחר כך מסתלק אהרן, וחוזר לימין משה רבנו. ונכנסים אחרי כן אלעזר ואיתמר בניו, וקורא משה גם להם כמו שקרא לאהרן ואחר כך מסתלקים שניהם, וחוזר אחד מהם לשמאל משה רבנו והשני לימין אהרן. ונכנסים אחרי כן שבעים זקנים, ומלמדם משה גם כן, כמו שלמד אהרן ובניו. ונכנסים אחרי כן המון העם, כל מבקש ה' וקורא גם להם, עד שישמעו הכל ממנו. נמצא אהרן שומע המקרא הזה ארבע פעמים משה [...] אחר כך יפוצו העם ללמד קצתם לקצתם מה ששמעו מן השליח ויכתבו המקרא במגלות. ויפוצו ראשי העם בכל ישראל ללמד ולשנן, עד אשר ידעו על פה זה המקרא, וידקדקו בקריאתו, ואחר כך ילמדו גם פרוש זה המקרא, הנתון מאת ה'. וזה הפרוש – כללי ענינים. והיו כותבים המקרא, ולומדים על פה הקבלה. וכך אומרים החכמים, עליהם השלום 'תורה שבכתב ותורה שבעל פה' ואמרו עליהם השלום, בבריתא: 'וידבר ה' אל משה בהר סיני' – מה תלמוד לומר בהר סיני, והלא כל התורה כלה נאמרה מסיני? אלא לומר לך: מה שמטה נאמרו כללותיה ופרטותיה ודקדוקיה מסיני אף כל המצוות נאמרו כללותיהן ופרטותיהן ודקדוקיהן מסיני, למשל, אומר לך שה' אמר לו 'בספת תשבו שבעת ימים' ואחר כך הודיעו יתעלה, כי זאת הסכה חובה על הזכרים ולא על הנקבות, ואין החולים חייבים בה ולא הולכי דרכים ולא יהיה סככה אלא בצומח מן הארץ, לא תסכך לא בצמר ולא במשי ולא בכלים ואפלו ממה שצומח מן הארץ כמחצלאות והבגדים והאכילה והשתיה והשנה יהיו בה כל שבעת הימים, [...]. וכאשר בא השליח, עליו השלום, נתנה לו זאת המצוה ופרושה וכך שש מאות ושלוש עשרה המצוות, הן ופרושן, המקראות כתובים במגלות והפרוש נמסר על פה.

שיעור 2: עזרא הסופר ומעמד הקריאה בתורה

ישעיהו מה, 4-1

כֹּה אָמַר ה' לְמַשִּׁיחוֹ לְכוּרֵשׁ אֲשֶׁר הִחְזַקְתִּי בִימִינוֹ לָרֵד לְפָנָיו גּוֹיִם וּמַתְנֵי מְלָכִים אֲפַתַח לִפְתּוֹחַ לְפָנָיו דְּלָתִים וּשְׁעָרִים לֹא יִסְגְּרוּ. אֲנִי לְפָנֶיךָ אֱלֹהֵי וְהַדּוֹרִים אֲיֹשֶׁר דְּלָתוֹת נְחוּשָׁה אֲשַׁבֵּר וּבְרִיחֵי בְרוֹזַל אֲגַדְּעַ. וְנִתְתִּי לָךְ אוֹצְרוֹת חֶשֶׁף וּמִטְמֵנֵי מִסְתָּרִים לְמַעַן תִּדְעַ כִּי אֲנִי ה' הַקּוֹרֵא בְשֵׁמֶךָ אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל. לְמַעַן עֲבָדֵי יַעֲקֹב וְיִשְׂרָאֵל בְּחִירֵי וְאֶקְרָא לָךְ בְּשֵׁמֶךָ אֲכַנֶּה וְלֹא יִדְעֵתְנִי.

עזרא ז

תרגום

בהתאם לכך ש(אתה) שלוח מלפני המלך ושבעת יועציו שלוח [אתה] לפקוד את יהודה וירושלים בחוק אלהיך אשר בידך

ואתה עזרא כחכמת אלהיך אשר בידך מנה שופטים ודיינים אשר יהיו דנים את כל העם אשר בעבר הנהר את כל יודעי חוקי אלהיך ולאשר אינו יודע – תודיעו

וכל אשר לא יהיה עושה את חוק אלהיך, וחוק המלך - מייד ייעשה בו דין, אם למות אם למלקות אם לעונש נכסים ולמאסר

14 כָּל קָבֵל דֵּי מִן קָדָם מְלָכָא וְשִׁבְעַת יוֹעֲצֵי שְׁלִיחַ לְבַקְרָה עַל יְהוּד וְלִירוּשָׁלַם בְּדַת אֱלֹהֵיךָ דֵּי בִידְךָ.

25 וְאַנְתָּ עֲזָרָא פְּחֻכְמַת אֱלֹהֵיךָ דֵּי בִידְךָ מְנִי שְׁפָטִין וְדִינִין דֵּי לְהוֹן דַּאֲנִין (דִּינִין) לְכָל עַמָּא דֵּי בְּעֵבֶר גְּהֵרָה לְכָל יְדַעֵי דְתֵי אֱלֹהֵיךָ וְדֵי לֹא יְדַע תְּהוֹדְעוּן.

26 וְכָל דֵּי לֹא לְהוּא עֲבַד דְתָא דֵּי אֱלֹהֵיךָ וְדְתָא דֵּי מְלָכָא אֶסְפְּרָנָא דִינָה לְהוּא מִתְעַבַד מִנָּה הֵן לְמוֹת הֵן לְשִׁרְשׁו (לְשִׁרְשִׁי) הֵן לְעֹנֵשׁ נְכָסִין וְלְאַסוּרִין.

נחמיה ח

וַיֹּאסְפוּ כָל הָעָם כְּאִישׁ אֶחָד אֶל הָרְחוֹב אֲשֶׁר לְפָנָי שֶׁעַר הַמַּיִם וַיֹּאמְרוּ לְעֲזָרָא הַסֹּפֵר לְהִבְיָא אֶת סֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת יִשְׂרָאֵל. וַיְבִיֵא עֲזָרָא הַכֹּהֵן אֶת הַתּוֹרָה לְפָנָי הַקֹּהֵל מֵאִישׁ וְעַד אִשָּׁה וְכָל מִבֵּין לְשֹׁמֵעַ בַּיּוֹם אֶחָד לַחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי. וַיִּקְרָא בּוֹ לְפָנָי הָרְחוֹב אֲשֶׁר לְפָנָי שֶׁעַר הַמַּיִם מִן הָאוֹר עַד מַחְצִית הַיּוֹם נֶגֶד הָאֲנָשִׁים וְהַנְּשִׂאִים וְהַמְּבִינִים וְאֲזַנֵּי כָל הָעָם אֶל סֵפֶר הַתּוֹרָה... וַיִּפְתַּח עֲזָרָא הַסֹּפֵר לְעֵינֵי כָל הָעָם כִּי מַעַל כָּל הָעָם הָיָה וּכְפַתְחוּ עֲמֻדוֹ כָּל-הָעָם... וְהַלְוִיִּם מְבִינִים אֶת הָעָם לַתּוֹרָה וְהָעָם עַל עַמְדָם. וַיִּקְרָאוּ בַסֹּפֵר בְּתוֹרַת הָאֱלֹהִים מִפְּרֵשׁ וְשׁוֹם שָׁכַל וַיְבִיֵנוּ בַמִּקְרָא. וַיֹּאמֶר נְחֻמְיָה הוּא הַתְּרַשְׁתָּא וְעֲזָרָא הַכֹּהֵן הַסֹּפֵר וְהַלְוִיִּם הַמְּבִינִים אֶת הָעָם לְכָל הָעָם הַיּוֹם קֹדֶשׁ הוּא לְה' אֱלֹהֵיכֶם אֲלֵהֵיכֶם אֲלֵהֵיכֶם וְאֵל תִּתְּאֲבָלוּ וְאֵל תִּבְכּוּ כִּי בּוֹכִים כָּל הָעָם כְּשָׁמְעוּ אֶת דְּבָרֵי הַתּוֹרָה... כִּי הִבִּינוּ בְּדְבָרִים אֲשֶׁר הוֹדִיעוּ לָהֶם. וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי נֹאסְפוּ רָאשֵׁי הָאֲבוֹת לְכָל הָעָם הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם אֶל עֲזָרָא הַסֹּפֵר וְלְהַשְׁפִּיל אֶל דְּבָרֵי הַתּוֹרָה. וַיִּמְצְאוּ כְּתוּבַת בְּתוֹרָה אֲשֶׁר צִוָּה ה' בְּיַד מֹשֶׁה אֲשֶׁר יִשְׁבוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בְּסִכּוֹת בְּחָג בְּחֲדָשׁ הַשְּׁבִיעִי. וְאֲשֶׁר יִשְׁמְעוּ וַיַּעֲבִירוּ קוֹל בְּכָל עֲרֵיהֶם וּבִירוּשָׁלַם לֵאמֹר צְאוּ הָהָר וְהִבְיָאוּ עֲלֵי זֵית וְעֲלֵי עֵץ שָׁמֶן וְעֲלֵי הַדָּס וְעֲלֵי תְמָרִים וְעֲלֵי עֵץ עֵבֶת לַעֲשֹׂת סִכַּת כְּפִתּוּב... וַיִּקְרָא בַסֹּפֵר תּוֹרַת הָאֱלֹהִים... וַיַּעֲשׂוּ חָג שִׁבְעַת יָמִים וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצַרְתָּ כַּמִּשְׁפָּט.

נחמיה ה, 13-18

וביום השני נאספו ראשי האבות לכל העם הפהנים והלויים אל עזרא הספר ולהשפיל אל דברי התורה. וימצאו כתוב בתורה אשר צוה ה' ביד משה אשר ישבו בני ישראל בסכות בחדש השביעי. ואשר ישמיעו ויעבירו קול בכל עריהם ובירושלם לאמר צאו והביאו עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבת לעשת סכת ככתוב. ויצאו העם וביאו ויעשו להם סכות איש על גגו ובחצרותיהם ובחצרות בית האלהים וברחוב שער המים וברחוב שער אפרים. ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סכות וישבו בסכות כי לא עשו מימי יסוע בן נון בן בני ישראל עד היום ההוא ותהי שמחה גדולה מאד. ויקרא בספר תורת האלהים יום ביום מן היום הראשון עד היום האחרון ויעשו חג שבועת ימים וביום השמיני עצרת כמשפט.

ספר התורה בימי עזרא (נחמיה ה)

ויאמר נחמיה הוא התרשתא ועזרא הכהן הספר והלויים המבינים את העם לכל העם היום קדש הוא לה' אלהיכם אל תתאבלו ואל תבכו כי בוכים כל העם כשמעם את דברי התורה.

ספר התורה בימי יאשיה (מלכים ב כב)

ויגד שפן הספר למלך לאמר ספר נתן לי חלקיה הכהן ויקראהו שפן לפני המלך. ויהי כשמע המלך את דברי ספר התורה ויקרע את בגדיו. ויצו המלך את חלקיה הכהן ואת אחיקם בן שפן ואת עכבור בן מיכיה ואת שפן הספר ואת עשיה עבד המלך לאמר. לכו דרשו את ה' בעדי ובעד העם ובעד כל יהודה על דברי הספר הנמצא הזה... ואל מלך יהודה השלח אתכם לדרש את ה' כה תאמרו אליו יען רף לבבך ותפנע מפני ה'... ותקרע את בגדיך ותבכה לפני וגם אנכי שמעתי נאם ה'.

שיעור 3: דרישת התורה בימי עזרא ונחמיה

נחמיה ח, 13-15

וביום השני נאספו ראשי האבות לכל העם הכהנים והלוים אל עזרא הספר ולהשפיל אל דברי התורה. וימצאו פתוב בתורה אשר צוה ה' ביד משה אשר ישבו בני ישראל בסכות בחג בחדש השביעי.

ויקרא כג, 39-43

אך בחמשה עשר יום לחדש השביעי באספכם את תבואת הארץ תחגו את חג ה' שבעת ימים ביום הראשון שבתון וביום השמיני שבתון. ולקחתם לכם ביום הראשון פרי עץ הדר פפת תמרים וענף עץ עבת וערבי נחל ושמתם לפני ה' אלהיכם שבעת ימים. וחגתם אתו חג לה' שבעת ימים בשנה חקת עולם לדורתכם בחדש השביעי תחגו אתו. בספת תשבו שבעת ימים כל האורח בישראל ישבו בסכת.

נחמיה ח, 16-18

ואשר ישמיעו ויעבירו קול בכל עריהם ובירושלם לאמר צאו והקרו עלי ויהביאו עלי זית ועלי עץ שמן ועלי הדס ועלי תמרים ועלי עץ עבת לעשת ספת כפתוב. ויצאו העם ויביאו ויעשו להם סכות איש על גגו ובחצרותיהם ובחצרות בית האלהים וברחוב שער המים וברחוב שער אפרים. ויעשו כל הקהל השבים מן השבי סכות וישבו בסכות כי לא-עשו מימי ישוע בן נון בן בני ישראל עד היום ההוא ותהי שמחה גדולה מאד. ויקרא בספר תורת האלהים יום ביום מן היום הראשון עד היום האחרון ויעשו חג שבעת ימים וביום השמיני עצרת כמשפט.

שמות לה, 11-16

...הנני גרש מפניך את האמרי והכנעני והחתי והפרזי והחוי והיבوسی. כי את מזבחתם תתצון ואת מצבתם תשברון ואת אשירי תכרתון. כי לא תשתחוו לאל אחר כי ה' קנא שמו אל קנא הוא. פן תכרת ברית ליושב הארץ וזנו אחרי אלהיהם וזבחו לאלהיהם וקרא לה ואכלת מזבחון. ולקחת מבנתיו לכניף וזנו כנתיו אחרי אלהיהן וזנו את-בניך אחרי אלהיהן.

דברים ז, 1-3

כי יביאך ה' אלהיך אל הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה ונשל גוים רבים מפניך החתי והגרגשי והאמרי והכנעני והפרזי והחוי והיבوسی שבעה גוים רבים ועצומים ממה. ונתנם ה' אלהיך לפניך והפיתם החרם תחרים אתם לא תכרת להם ברית ולא תחנם. ולא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו ובתו לא תקח לבנה.

דברים כג, 2-4

לא יבא פצוע דכא וכרות שפכה בקהל ה'. לא יבא ממזר בקהל ה' גם דור עשירי לא יבא לו בקהל ה'. לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה' גם דור עשירי לא יבא להם בקהל ה' עד עולם. על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים בדרך בצאתכם ממצרים ואשר שכר עליך את בלעם בן בעור מפתור ארם נהרים לקללה. ולא אבה ה' אלהיך לשמע אל בלעם ויהפך ה' אלהיך לה את הקללה לברכה

כי אהבך ה' אלהיך. לא תדרש שלמם וטבתם כל ימיה לעולם. לא תמעב אדמי כי אחיך הוא לא תמעב מצרי כי גר היית בארצו. בנים אשר יולדו להם דור שלישי יבא להם בקהל ה'.

עזרא ט, 2-1

ובכלות אלה נגשו אלי השרים לאמר לא נבדלו העם ישראל והכהנים והלוים מעמי הארצות כתעבתיהם לכנעני החתי הפרזי היבוסי העמני המאבי המצרי והאמרי [עזה"ח: 'אדומי']. כי נשאו מבנותיהם להם ולבניהם והתערבו ורע הקדש בעמי הארצות ויד השרים והסגנים היתה במעל הזה ראשונה.

עזרא ט, 10-14

ועתה מה נאמר אלהינו אחרי זאת כי עזבנו מצותיך. אשר צוית ביד עבדיך הנביאים לאמר **הארץ אשר אתם באים לרשתה ארץ נדה היא בנדת עמי הארצות בתועבתיהם אשר מלאוה מפה אל-פה בטמאתם. ועתה בנותיכם אל תתנו לבניהם ובנותיהם אל תשאו לבניכם ולא תדרשו שלמם וטובתם עד עולם למען תחזקו ואכלתם את טוב הארץ והורשתם לבניכם עד עולם. ואחרי כל הבא עלינו במעשינו הרעים ובאשמתנו הגדלה כי אתה אלהינו חשכת למטה מעונונו ונתתה לנו פליטה כזאת. הנשוב להפר מצותיך ולהתחתן בעמי התעבות האלה הלוא תאנף בנו עד כלה לאין שארית ופליטה.**

דברים ז, 3

ולא תתחתן כם בפתך לא תתן לבנו ובתו לא-תקח לבנה

דברים כג, 7

לא-תדרש שלמם וטבתם כל-ימיה לעולם

ויקרא יח, 24-27

אל תטמאו בכל אלה כי בכל אלה נטמאו הגוים... ותטמא הארץ ואפקד עונה עליה ותקא הארץ את ישביה... כי את כל התועבת האל עשו אנשי הארץ אשר לפניכם ותטמא הארץ.

שיעור 4: דברי הימים וראשית המדרש

שמות יב, 8-9

דברים טז, 6-7

וְאָכְלוּ אֶת הַבָּשָׂר בְּלִילָהּ הַזֶּה צְלִי אֵשׁ וּמִצּוֹת
עַל מְרִירִים יֹאכְלֶהוּ. אֵל תֹּאכְלוּ מִמֶּנּוּ נָא וּבָשָׂל
מִבָּשָׂל בְּמַיִם כִּי אִם-צְלִי-אֵשׁ רֹאשׁוֹ עַל כְּרַעְיוֹ
וְעַל-קִרְבּוֹ.

כִּי אִם אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ לְשֹׁכֵן
שְׁמוֹ שָׁם תִּזְבַּח אֶת הַפֶּסַח בְּעֶרְב כְּבוֹא הַשֶּׁמֶשׁ
מוֹעֵד צֵאתְךָ מִמִּצְרָיִם. וּבִשְׂלַת וְאָכַלְתָּ בַּמָּקוֹם
אֲשֶׁר יִבְחַר ה' אֱלֹהֶיךָ בּוֹ וּפְנִיתָ בִּבְקָר וְהִלַּכְתָּ
לְאֹהֲלֶיךָ.

דברי הימים ב לה, 13

וַיִּבְשְׂלוּ הַפֶּסַח בְּאֵשׁ כַּמִּשְׁפָּט וְהִקְדְּשִׁים בְּשָׂלוֹ בְּסִירוֹת וּבִדְוָדִים וּבְצִלְחוֹת וַיִּרְצִי לְכָל בְּנֵי הָעָם

דברים טז, 7 (על פי תרגום השבעים)

καὶ ἐψήσεις (to boil) καὶ ὀπτήσεις (to roast) καὶ φάγη ἐν τῷ τόπῳ

ספר היובלים מט, 13-14

ולא יהיו מבשלים אותו במים ולא יאכלו אותו נא כי אם צלי אש. ויהיו נשמרים לבשלו באש,
ראשו עם קרביו ועם רגליו יצלו באש כול עדת ישראל בעצם היום הזה וכול עצם שבורה לא
תהיה בו.

מגילת המקדש יז, 6-9

[ועשו בארב] עשר בחודש הראישון [בין הערבים] [פסח לה] וזבחו לפני מנחת הערב יזבחוןהו כול
זכר [מבן עשרים שנה ומעלה יעשו אותו ואכלוהו בלילה בחצרות הקודש והשכימו והלכו איש
לאוהלו]

ירושלמי, נדרים ו, א (יט ע"א)

'ובשל – אין בשל אלא צלי שנאמר 'ובשלת ואכלת' (דברים טז, 7) ואומר 'ויבשלו את הפסח באש
כמשפט והקדשי' בשלו בסירות [...] (דה"ב לה, 13) מכאן היה ר' יאשיה אומר הנודר מן המבושל
אסור בצלי' (מכילתא דר"י פסחא, פרשה ו [מהדורת הורוויץ, עמ' 21]) 'הנודר מן המבושל
מותר בצלי ובשלוק' (משנה, נדרים ו, א) 'וקרייא שהצלוי קרוי מבושל, 'ויבשלו את הפסח וגו''
(דה"ב לו, יג) אין תימר שלא כהלכה, רבי יונה בוצרייא אמר 'כמשפט'

שמות יב, 3-5

דְּבָרוּ אֶל כָּל עַדַת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר בְּעֶשֶׂר לַחֹדֶשׁ הַזֶּה וַיִּקְחוּ לָהֶם אִישׁ שֵׂה לְבַיִת אֶבֶת שֵׂה לְבַיִת... שֵׂה
תָּמִים זָכַר בֶּן שָׁנָה יִהְיֶה לָכֶם מִן הַבְּבָשִׁים וּמִן הָעִזִּים תִּקְחוּ.

שמות יב, 21

וַיִּקְרָא מֹשֶׁה לְכֹל זִקְנֵי יִשְׂרָאֵל וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מִשְׁכּוֹ וַיִּקְחוּ לָכֶם צֹאֵן לְמִשְׁפַּחְתֵּיכֶם וְשַׁחֲטוּ הַפֶּסֶחַ

דברים טז, 2

וּזְבַחַת פֶּסַח לַיהוָה אֱלֹהֶיךָ צֹאֵן וּבִקֵּר בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר יִבְחַר ה' לְשַׁכֵּן שְׁמוֹ שָׁם

דברי הימים ב לה, 7

וַיֵּרָם יִאֲשִׁיהוּ לְבְנֵי הָעָם צֹאֵן כְּבָשִׂים וּבְנֵי עֲזִים הַכֹּל לְפִסְחִים לְכֹל הַנִּמְצָא לְמִסְפַּר שְׁלֹשִׁים אֶלֶף וּבִקֵּר שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אֵלֶּה מִרְכוּשׁ הַמֶּלֶךְ

דברי הימים ב לה, 13

וַיִּבְשְׁלוּ הַפֶּסַח בָּאֵשׁ כַּמִּשְׁפָּט וְהִקְדְּשִׁים בְּשָׁלוֹ בְּסִירוֹת וּבַדְּוָדִים וּבַצִּלְחוֹת וַיִּרְצוּ לְכֹל בְּנֵי הָעָם

ספרי, ראה טז, ב (מהדורת פינקלשטיין, עמ' 187)

"צאן ובקר", והלוא אין פסח בא אלא מן הכבשים ומן העזים, אם כן למה נאמר "צאן ובקר"?
'צאן' לפסח ו'בקר' לחגיגה'

שמואל ב ו, 11

וַיֵּשֶׁב אַרְוֹן ה' בֵּית עֶבֶד אֲדָם הַגִּתִּי שְׁלֹשָׁה חֳדָשִׁים וַיִּבְרַךְ ה' אֶת עֶבֶד אֲדָם וְאֶת כָּל בֵּיתוֹ

דברי הימים א כו, 5-4

וּלְעֶבֶד אֲדָם בָּנִים שְׁמַעְיָה הַכֹּכֹר יְהוֹזָבָד הַשֹּׁנִי יוֹאָח הַשְּׁלִישִׁי וְשֹׁכָר הַרְבִּיעִי וּנְתַנְאֵל הַחֲמִישִׁי.
עֲמִיאל הַשֵּׁשִׁי יִשָּׁשְׁכָר הַשְּׁבִיעִי פְּעֻלְתִּי הַשְּׁמִינִי כִּי בָרְכוּ אֱלֹהִים

שמואל ב ה, 21

וַיַּעֲזְבוּ שָׁם אֶת עֲצֻבֵיהֶם וַיִּשְׂאֵם דָּוִד וַאֲנָשָׁיו

דברי הימים א יד, 12

וַיַּעֲזְבוּ שָׁם אֶת אֱלֹהֵיהֶם וַיֹּאמֶר דָּוִד וַיִּשְׂרְפוּ בָאֵשׁ

מלכים א ח, 25

וַעֲתָה ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שָׁמַר לְעַבְדְּךָ דָּוִד אֲבִי אֶת אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לוֹ לֵאמֹר לֹא יִכְרַת לְךָ אִישׁ מִלְּפָנָי וְיֹשֵׁב עַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל רַק אִם יִשְׁמְרוּ בְנֵיךָ אֶת דִּרְכָם לִלְכַת לְפָנָי כַּאֲשֶׁר הִלַּכְתָּ לְפָנָי

דברי הימים ב ו, 16

וַעֲתָה ה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל שָׁמַר לְעַבְדְּךָ דָּוִד אֲבִי אֶת אֲשֶׁר דִּבַּרְתָּ לוֹ לֵאמֹר לֹא יִכְרַת לְךָ אִישׁ מִלְּפָנָי וְיֹשֵׁב עַל כִּסֵּא יִשְׂרָאֵל רַק אִם יִשְׁמְרוּ בְנֵיךָ אֶת דִּרְכָם לִלְכַת בְּתוֹרָתִי כַּאֲשֶׁר הִלַּכְתָּ לְפָנָי.

שמואל א ז, 13-1

וַיְהִי כִּי יָשָׁב הַמֶּלֶךְ בְּבֵיתוֹ וְהוּא הִנִּיחַ לוֹ מִסָּבִיב מִכָּל אֲיָבָיו. וַיֹּאמֶר הַמֶּלֶךְ אֶל נָתָן הַנָּבִיא רְאֵה נָא אֲנֹכִי יוֹשֵׁב בְּבֵית אַרְזִים וְאֶרְוֹן הָאֱלֹהִים יֹשֵׁב בְּתוֹךְ הִירִיעָה. וַיֹּאמֶר נָתָן אֶל הַמֶּלֶךְ כֹּל אֲשֶׁר בְּלִבְךָ לֵךְ עֲשֵׂה כִּי ה' עִמָּךְ. וַיְהִי בַלַּיְלָה הַהוּא וַיְהִי דְבַר ה' אֶל נָתָן לֵאמֹר. לֵךְ וְאָמַרְתָּ אֶל עַבְדֵי אֱלֹהֵי דָוִד כֹּה אָמַר ה' הֲאִתָּה תִּבְנֶה לִּי בַיִת לְשִׁבְתִּי. כִּי לֹא יִשְׁבְּתִי בְּבֵית לְמִיּוֹם הָעֲלִיתִי אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל מִמִּצְרַיִם וְעַד הַיּוֹם הַזֶּה וְאֶהְיֶה מִתְהַלֵּךְ בְּאֹהֶל וּבְמִשְׁכָּן. בְּכֹל אֲשֶׁר הִתְהַלַּכְתִּי בְּכֹל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הִדְבַר דִּבַּרְתִּי אֶת אֶחָד שְׂבָטֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר צְוִיתִי לְרַעוֹת אֶת עַמִּי אֶת יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר לְמָה לֹא בָנִיתֶם לִּי בַיִת אַרְזִים. וְעַתָּה כֹּה תֹאמַר לְעַבְדֵי דָוִד כֹּה אָמַר ה' צְבָאוֹת אֲנִי לְקַחְתִּיךָ מִן הַנְּהוּה מֵאַחַר הַצֹּאֵן לְהִיּוֹת נָגִיד עַל עַמִּי עַל יִשְׂרָאֵל. וְאֶהְיֶה עִמָּךְ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלַכְתָּ... הוּא יִבְנֶה בַיִת לְשְׁמִי וְכִנְנַתִּי אֶת כֶּסֶף מִמְּלַכְתּוֹ עַד עוֹלָם.

דברי הימים א כב, 9-5

וַיֹּאמֶר דָּוִד לְשִׁלְמֹה בְנוֹ (בְּנֵי) אֲנִי הָיָה עִם לִבִּי לְבָנוֹת בַּיִת לְשֵׁם ה' אֱלֹהֵי. וַיְהִי עָלַי דְבַר ה' לֵאמֹר דָּם לְרַב שְׁפָכְתָּ וּמִלְחָמוֹת גְּדֹלוֹת עָשִׂיתָ לֹא תִבְנֶה בַיִת לְשְׁמִי כִּי דְמַיִם רַבִּים שְׁפָכְתָּ אַרְצָה לְפָנָי. הִנֵּה בֶן נוֹלָד לָךְ הוּא יְהִי אִישׁ מְנוּחָה וְהִנִּיחוּתִי לוֹ מִכָּל אוֹיְבָיו מִסָּבִיב כִּי שְׁלֹמֹה יְהִי שְׁמוֹ וְשָׁלוֹם וְשָׁקֵט אֶתֵּן עַל יִשְׂרָאֵל בְּיָמָיו.

שיעור 5: לוי הארמי וראשית סדרי העבודה

לוי הארמי פרקים ה-ו

- ה.ו ואולנא מבית אל ושרינא בבירת אברהם אבונן לות יצחק אבונה
ה.ז <וחזא> יצחק אבונא לכולנא וברכנא וחדוי
ה.ח וכדי ידע די אנה כהין לאל עליון למארי שמיא שארי לפקדה יתי ולא לפא יתי דין כהנותא...
ה.ט קריב אנת לאַל וְקריב לכל קדישוהי כען אֶזדכי בבשרך מן כל טומאת כל גבר
ה.י וכדי תהוי קאים למיעל לבית אל הוי סחי במיא ובאדין תהוי לביש לבוש כהנותא
ה.יא וכדי תהוי לביש הוי תאיב תוב ורחיע ידיך ורגליך עד דלא תקרב למדבחה כל דנה
ה.יב וכדי תהוי נסב להקרבה כל די חזה להנסקה למדבחה הוי עוד תאב ורחע ידיך ורגליך

תרגום:

- ה.ו וכאשר תעמוד להיכנס לבית אל היה רוחץ במים ותהיה לבוש בגדי הכהונה
ה.ז וכאשר תהיה לבוש היה שוב חוזר ורוחץ ידיך ורגליך לפני שתקריב למזבח כל זה
ה.ח וכאשר תהיה מוכן להקריב כל מה שראוי לעלות על המזבח הוי עוד חוזר ורוחץ ידיך ורגליך

לוי הארמי פרק ח

- ה.ח.א וכדי הַנְּסַקְתָּ מן אעי אלין על מדבחה ונורא ישרא להדלקא בהון והא באדין תשרא למזרק דמא על כותלי מדבחה
ה.ח.ב ועוד רחע ידיך ורגליך מן דמא ושרי להנסקה אבריה מליחיין
ה.ח.ג <ראשה הוי מהנסק לקדמין ועלוהי חפי תרבא ולא יתחזה לה דם נכ>סת תורא
ה.ח.ד ובתרוהי צוארה ובתר צוארה ידוהי ובתר ידוהי נייעא עם כן דפנא ובתר ידיא ירכאתא עם שדרת חרצא ובתר ירכאתא רגלין רחיען עם קרביא
ה.ח.ה וכולהון מליחיין במלח כדי חזה להון כמסתהון
ה.ח.ו ובתר דנה נישפא בליל במשחא ובתר כולא חמר נסך והקטיר עליהון לבונה ויהוון כן עובדיך בסרך וכל קורבניך [לרע]וא לריח ניחח קודם אל עליון

תרגום

- ה.ח.א וכאשר תעלה מן העצים הללו על המזבח, והאש תחל לבעור בהם, או אז תחל לזרוק דם על כותלי המזבח;
ה.ח.ב ועוד רחץ ידיך ורגליך מן הדם, ותחל להעלות איברים מומלחים
ה.ח.ג את הראש היה מעלה תחילה, ועליו כסה (ב)חלב ולא יראה לו דם שחיטת השור לוי הארמי
ה.ח.ד ואחריו הצוואר, ואחר הצוואר ידיו, ואחר ידיו חזה עם הדופן, ואחר הידיים, הירך עם העוקץ, ואחר הירך רגלים רחוצות עם הקרביים

ת. 5 וכולם מומלחים במלח כאשר ראוי להם כמשקלם.
ת. 6 ואחרי זה סולת בלולה בשמן ואחר הכול יין נסך, והקטר עליהם לבונה. ויהיו כך מעשיך (לפי) סדר וכל קורבנותיך [לרצ]ון לריח ניחוח לפני אל עליון.

ALD VII 4, Bodleian Library MS Heb c. 27

ומהקריב אעין מהצלחין ובקר אינון לקודמין מן תולעא ובאדין הסק אינון ארי כדנה חזיתי לאברהם אבי מיזדהר

4Q214b f2 6i:2

[ובקר אנון לקדמין מן תולעא ובאדין] [אסק] אנון ארי [כדן חזית לאברהם]

Mt. Athos, Monastery of Koutloumous, Cod. 39. 3108

καὶ ἀνάφερε τὰ ζύλα πρῶτον <ἐ>σχισμένα, ἐπισκοπῶν αὐτὰ πρῶτον ἀπὸ παντὸς μολυσμοῦ

כתב לוי הארמי ז, 6-5

מן כל תריעשר מיני אעין אמר לי די חזין להסקה מינהון למדבחה די ריח תננהון בשים סליק. ואלין אינון שמהתהון ארזא ודפרנא...

ספר היובלים, כא, 12-13 (תרגום: ורמן, 335)

והשמר בעצי הקורבנות ולא תביא עצים על המזבח כי אם אלה ארו, ערער, אגוז תאשור, אשוח אורן ברוש תאנה עץ שמן, דפנה הדס ואורן אשר שמו ארעיבות ומן העצים האלה תתן תחת העולה על המזבח ברורים במראיהם

המיוחס ליונתן

ואקדים אברהם בצפרא וזריז ית חמריה ודבר ית תרין טלייוי ית אליעזר וית ישמעאל עימיה וית יצחק בריה וקטע קיסין דזיתא ותאנתא ודיקלא דחזיין לעלתא וקם ואזל לאתרא דאמר ליה ייי

משנה, תמיד ב, ג

החלו מעלין בגיזרין לסדר את המערכה וכי כל העצים כשרים למערכה? הי(ו)ן] כל העצים כשרים חוץ משלוזית ומשלגפן אבל באילו רגלים במורכיות שלתאינה ושלאגוז ושלעץ שמן.

תוספתא, מנחות ט, 14 (צוקרמאנדל, עמ' 526)

כל העצים כשרים לגבי מזבח חוץ משל זית ושל גפן ר' אלעזר מוסיף חמשה עצים פסולין אף של שקמה ושל חרוב ושל דקל ושל מייש ושל אלן ושל סתירה מכל מקום הרי אלו פסולין אבל באלו רגילין במדבריות של תאנה ושל עץ שמן ושל אגוז.

משנה תמיד ה, א

לא היו כופתים את הטלה אלא מעקידין אותו מי שזכו באיברים אוחזין בו וכך היתה עקידתו ראשו דרום ופניו למערב השוחט עומד במזרח ופניו למערב

בבלי, תמיד לא ע"ב; שבת נד ע"א

תנא יד ורגל כעקידת יצחק בן אברהם

ויקרא רבה, ב, יא (מהדורת מרגליות, א-ב, עמ' נא)

ושחט את בן הבקר לפני' (ויקרא א, 5) ובאיל הוא או' צפונה לפני יי' (שם, 11) אמרו יום שעקד אברהם אבינו את יצחק בנו על גבי המזבח התקין הקב"ה שני כבשי' אחד של שחרית ואחד של בין הערבים. וכל כך למה שבשעה שישראל מעלים תמיד על גבי המזבח וקורין את המקרא הזה 'צפונה לפני יי' זוכר הקב"ה עקידת יצחק בן אברהם. מעידני עלי את השמים ואת הארץ בין גוי בין ישר' בין איש בין אשה בין עבד בין אמה. קורין את המקרא הזה 'צפונה לפני יי' זוכר הקב"ה עקידת יצחק שנ' 'צפונה לפני יי'

בבלי, זבחים סב ע"א

בשלמא בית מינכרא צורתו אלא מזבח מנא ידעי? אמ' ר' אלעזר ראו מזבח בנוי וראו מיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן. ר' יצחק נפחא אמ' אפרו של יצחק ראו שצבור ומונח באותו מקום

שיעור 6: משפטי טהרה וראשית סדר טהרות

משנה, כלים א, א-ד

- א אבות הטומאות: השרץ, ושכבת זרע, וטמא מת, ומצורע בימי ספרו, ומי חטאת שאין בהן כדי הזיה הרי אלו מטמאין אדם וכלים במגע, וכלי חרס באוויר, ואינן מטמאין במשא.
- ב למעלה מהן: נבילה, ומי חטאת שיש בהן כדי הזיה שהן מטמאין את האדם במשא לטמא בגדים, וחשוכי בגדים במגע.
- ג למעלה מהן: בועל נידה, שהוא מטמא משכב תחתון כעליון.
- ד למעלה מהן: זובו של זב ורוקו ושכבת זרעו ומימי רגליו, ודם הנידה שהן מטמאין במגע ובמשא.
- ה למעלה מהן: מרכב שהוא מטמא תחת אבן מסמא.
- ו למעלה מן המרכב: משכב, ששווה מגעו למשא.
- ז למעלה מן המשכב: הזב--שהזב עושה משכב, ואין משכב עושה משכב.
- ח למעלה מן הזב: זבה שהיא מטמא את בועלה.
- ט למעלה מן הזבה: מצורע, שהוא מטמא בביאה.
- י למעלה מן המצורע: עצם כשעורה, שהוא מטמא טומאת שבעה.
- וחומר** מכולן: המת שהוא מטמא באוהל מה שאין כולן מטמאין. ♦

ויקרא יג, 45-46

וְהִצְרוּעַ אֲשֶׁר בּוֹ הִנֵּגַע בְּגָדָיו יִהְיוּ פְרָמִים וְרֵאשׁוּ יִהְיֶה פְרוּעַ וְעַל שָׂפָם יַעֲטֶה וְטָמֵא טָמֵא יִקְרָא. כָּל יְמֵי אֲשֶׁר הִנֵּגַע בּוֹ יִטְמָא טָמֵא הוּא בְּדָד יֵשֵׁב מִחוּץ לַמַּחֲנֶה מוֹשְׁבוֹ.

ישעיהו נב, 11

סורו סורו צאו משם טמא אל תגעו צאו מתוכה הכרו נשאי כלי ה'

איכה ה, 11

סורו טמא קראו למו סורו סורו אל תגעו כי נצו גם נעו אמרו בגוים לא יוספו לגור

וְלֹא תִסְתַּאֲבוּ וְלֹא תִסְתַּאֲבוּ יִקְרִי' (אונקלוס); 'יהיה צווח ואמר רחוקו מן מסאבה דלא תסתאבון' (ניאופיטי); 'אומר פרוש' (ספרא, תזריע, יב ז); 'רחקו מעלי' (רש"י שבת סז ע"א ד"ה 'טמא טמא')

Καὶ ὁ λεπρός, ἐν ᾧ ἐστὶν ἡ ἀφή, τὰ ἱμάτια αὐτοῦ ἔστω παραλελυμένα καὶ ἡ κεφαλὴ αὐτοῦ ἀκατακάλυπτος, καὶ περὶ τὸ στόμα αὐτοῦ περιβαλέσθω καὶ ἀκάθαρτος κεκλήσεται.

שיעור 7: ברית דמשק וראשית המשנה

ברית דמשק, י-יב

על השבת לשמרה כמשפטה. אל יעש איש ביום (מל) השישי מלאכה מן העת אשר יהיה גלגל השמש רחוק מן השער מלואו כי הוא אשר אמר שמור את יום השבת לקדשו וביום השבת אל ידבר איש דבר נבל ורק. אל ישה ברעהו כל אל ישפוט על הון ובצע. אל ידבר בדברי המלאכה והעבודה לעשות למשכים אל יתהלך איש בשדה לעשות את עבודת חפצו השבת. אל יתהלך חוץ לעירו על אלף באמה אל יאכל איש ביום השבת כי אם המוכן ומן האובד בשדה ואל יאכל ואל ישתה כי אם היה במחנה בדרך וירד לרחוץ ישתה על עומדו. ואל ישאב אל כל כל[י] אל ישלח את בן הנכר לעשות את חפצו ביום השבת אל יקח איש עליו בגדים צואים או מובאים [בגו כי אם כוב]סו במים או שופים בלבונה. אל יתערב [איש מר]צונו [בשבת. אל ילך א]יש אחר בהמה לרעותה חוץ מעירו כי [אם אלפים] באמה [אל ירם] את [ידו להכותה באגרופ אם סוררת היא] אל יוציא[א]ה מביתו.

אל יוציא [איש מן הבית ולחוץ ומן החוץ לבית וא]ם [בסו]כה יהיה [אל יוצא ממנה וא]ל יביא אל[יה] אל יפתח כלי טוח בשבת [אל] [ישא איש עלו סמנים לצ]ת ולבוא [ב]שבת אל יטול בבית מושבת סלע ועפר אל ישא איש אומן את היונק לצאת ולבוא בשבת אל ימר את עבדו ואת אמתו ואת שוכרו בשבת אל יילד איש בהמה בשבת ואם תפול אל בור ואל פחת אל יקימה בשבת. אל ישבות איש במקום קרוב לגוים בשבת [אל יחל איש את השב]ת על הון ובצע בשבת וכול נפש אדם אשר תפול [אל] (מים) מקום מים ואל [אל יעלה] [איש] בסולם וחבל וכלי אל יעל איש [למזבח עולה ומנחה ולבונה] ועץ בי[נד איש] טמא [באח]ת מן הטמאת לה[רשותו] [ולטמא את המזבח כי כן] כתוב זבח רשעים תעבה [ותפלת] צדיקים כמנחת רצון

(ברית דמשק י, 13-17) קימרון, מגילות מדבר יהודה – החיבורים העבריים, כרך א, עמ' 46

- 13 [אל] יילד איש בהמה ביום השבת vacat. ואם תפ[ו]ל אל בור
- 14 ואל פחת אל יקימה בשבת vacat. אל ישב[ו]ת איש במקום קרוב
- 15 לגוים בשבת vacat אל יחל איש את השבת על הון ובצע בשבת
- 16 vacat וכל נפש אדם אשר תפול אל [מי]ם [מקום מים ואל מקום (מקוה, בור?)].
- 17 אל יעלה איש בסולם וחבל וכלי.

4Q265 קטע 6 שו' 5-8

- 5 אל יעל איש בהמה אשר תפול
- 6 אל המים ביום השבת. ואם נפש אדם היא אשר תפול אל המים נקוה...
- 7 [ביום] השבת ישלח לו את בגדו להעלותו בו וכלי לא ישא
- 8 [להעלותו ביום] השבת ואם צבא [...]

מכילתא דר"י, שבתא, פרשה א (מהדורת הורוויץ-רבין, עמ' 1-340), ע"פ כ"י סנקט פטרבורג, הספרייה הלאומית הרוסית, אנטונין 239

כבר היה רבי ישמעאל ורבי אלעזר [בן עזריה] ורבי עקיבא מהלכין בדרך, ולוי [הסדר] וישמעאל בנו של רבי אלעזר בן עזריה מהלכין אחריהן. ונשאלה שאילה: מנין לקיום נפש שידחה את השבת?
היה רבי ישמעאל אומר: "אם במחתרת ימצא הגנב" וג'. ספק שהוא בא לגנוב ספק שבא להרוג, והרי דברים קל וחומר, ומה שפיכות דמים, שהיא מטמא את הארץ ומסלקת את השכינה, הרי היא דוחה את השבת, קל וחומר לפיקוח נפש, שידחה את השבת?
רבי אלעזר בן עזריה אומר: ומה אם מילה שאינה אלא אחד מכל אברין של אדם הרי הוא דוחה את שבת, קל וחומר לשאר כל הגוף.
אמר[ו] לו: ממקום שבאתה, מה להלן בוודאי אף כאן בוודאי. רבי עקיבא אומר: אם דוחה [ר]ציחה את העבודה שהיא דוחה את השבת, קל וחומר לפיקוח נפש שידחה השבת.
רבי יוסי הגלילי אומר: כשהוא אומר, "אך [את שבתותי תשמורו]", "אך" - חלק, יש שבתות שאת שומר [ויש שבתות שאת דוחה].
רבי שמעון בן מנסיא אומר: "ושמרתם את ה[שבת כי קדש היא לכם] - לכם ש[בת מסורה] אן אתן מסור[ין] לשבת.
רבי נתן אומר: הרי הוא אומר "ושמרו בני ישראל [אל] את השבת" וג', פקוח עליו שבת אחת שיעשה שבתות הרבה.
רבי אלעזר בן עזריה אומר: ומה אם מילה שאינה אלא אחד מכל אברין של אדם הרי הוא דוחה את שבת, קל וחומר לשאר כל הגוף.
אמר[ו] לו: ממקום שבאתה, מה להלן בוודאי אף כאן בוודאי.
רבי עקיבא אומר: אם דוחה [ר]ציחה את העבודה שהיא דוחה את השבת, קל וחומר לפיקוח נפש שידחה השבת.
רבי יוסי הגלילי אומר: כשהוא אומר, "אך [את שבתותי תשמורו]", "אך" - חלק, יש שבתות שאת שומר [ויש שבתות שאת דוחה].
רבי שמעון בן מנסיא אומר: "ושמרתם את ה[שבת כי קדש היא לכם] - לכם ש[בת מסורה] אן אתן מסור[ין] לשבת.
רבי נתן אומר: הרי הוא אומר "ושמרו בני ישראל [אל] את השבת" וג', פקוח עליו שבת אחת שיעשה שבתות הרבה.

שיעור 8: מגילת המקדש ומסכת מידות

דברי הימים א כח, 11-19

וַיִּתֵּן דָּוִד לְשִׁלְמָה בְּנוֹ אֶת תְּבִנַת הָאוֹלָם וְאֶת בְּתוּוֹ וְגַנְזָיו וְעֲלִיתָיו וְחֲדָרָיו הַפְּנִימִים וּבֵית הַכְּפֹרֶת. וְתְבִנַת כָּל אֲשֶׁר הָיָה בְרוּחַ עֲמוֹ לְחֲצֹרוֹת בֵּית ה' וְלִכְלֵל הַלְשָׁכוֹת סָבִיב לְאֲצֻרוֹת בֵּית הָאֱלֹהִים וְלְאֲצֻרוֹת הַקְּדָשִׁים. וְלִמְחֻלְקוֹת הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם וְלִכְלֵל מְלֶאכֶת עֲבוֹדַת בֵּית ה' וְלִכְלֵל כָּלִי עֲבוֹדַת בֵּית ה'. לְזָהָב בְּמִשְׁקַל לְזָהָב לְכָל כָּלִי עֲבוֹדָה וְעֲבוֹדָה... וְלְתְבִנַת הַמְּרַכְבָּה הַפְּרוּכִים זָהָב לְפָרְשִׁים וְסֻכָּים עַל אַרְוֹן בְּרִית ה'. הַכֹּל בְּכֶתֶב מִיַּד ה' עָלַי הַשְּׂכִיל כָּל מְלֶאכֶת הַתְּבִנָּה.

מדרש שמואל, פרשה טו פסקה ג (דפו"ר קושטא רע"ז)

"ועתה התיצבו ואשפטה אתכם" וגו' רבי ירמיה בשם רבי שמואל בר רב יצחק מגילת בית המקדש שמסר הקדוש ברוך הוא למשה בעמידה הדא הוא דכתיב 'אתם פה עמד עמדי' עמד משה ומסרה ליהושע בעמידה 'קרא את יהושע והתיצבו' עמד יהושע ומסרה לזקנים בעמידה 'ויאסוף יהושע את כל שבטי ישראל שכמה' 'ויתצבו לפני האלהים' עמדו זקנים ומסורה לנביאים בעמידה 'ועתה התיצבו' וגו' עמדו נביאים ומסורה לדוד בעמידה ולית לה קיי עמד דוד ומסרה לשלמה בנו בעמידה 'ואתה יי חנני והקימני ואשלמה להם' 'הכל בכתב' מלמד שנתנה להדרש 'מיד ייי' מלמד שנתנה במסורת 'עלי השכיל מלמד שנתנבא ברוח הקדש. רבי מנחמה בשם רבי מנא ברוח הקדש נאמרה 'ותבנית כל אשר היה ברוח עמו'.

מגילת המקדש, טור כט (מהדורת ידין ב, עמ' 91-92)

אלה [תעשו לה'...] [לעלותיכמה ולנסכיכמה] [בבית אשר אשכין] שמי עליו [עולות] [דבר יום] ביומו כתורת המשפט הזה תמיד מאת בני ישראל לבד מנדבותמה לכול אשר יקריבו לכול נסכימה ולכול מתנותמה אשר יביאו לי לרצון לה[מה] ורציתים והיו לי לעם ואנוכי אהיה להם לעולם [ושכנתי אתמה לעולם ועד ואקדשה [את מ]קדשי בכבודי אשר אשכין עליו את כבודי עד יום הברכה אשר אברא אני את מקדשי להכיננו לי כול הימים כברית אשר כרתי עם יעקוב בבית אל.

מגילת המקדש נו, שורות 3-4

ועשיתה על פי התורה אשר יגידו לכה ועל פי הדבר אשר יאמרו לכה מספר התורה ויגידו לכה באמת

מגילת תענית, סכוליון לד' תמוז, כ"י אוקספורד (מהדורת נעם, עמ' 78)

אמרו להם חכמים והלא כבר נאמר [...] על פי התורה אשר ירוך וגו' מלמד שאין כותבין [הלכות] בספר

ספרי, דברים קנד (פינקלשטיין, עמ' 207)

'לא תסור מן התורה אשר יגידו לך ימין ושמאל' – אפילו מראים בעיניך על ימין שהוא שמאל ועל שמאל שהוא ימין שמע להם'

סרך היחה, א' שור' 13-15

'לוא לסור מחוקי אמתו ללכת ימין ושמאל'

מנחם קיסטר, עוללות מספרות קומראן, עמ' 315

מכאן שאת המילים 'על פי' שבפסוק זה ('על פי התורה אשר יורוך') פירשו הפרושים כרמז לתורה שבעל פה. ואילו כת מדבר יהודה למדה מאותו פסוק, 'על פי התורה אשר יורוך' – 'מספר התורה' (כלומר על פי הקאנון של הכת ועל פי ה'נגלה' לכת).

דברים יב, 22-25

אך כאשר יאכל את הצבי ואת האיל כן תאכלנו הטמא והטהור יחדו יאכלנו. רק חזק לבלתי אכל את הדם כי הדם הוא הנפש ולא תאכל הנפש עם הבשר. לא תאכלנו על הארץ תשפכנו כמים. לא תאכלנו למען ייטב לך ולבניך אחרריך **כי תעשה** הישר בעיני ה'

ויקרא יז, 13

ואיש איש מבני ישראל ומן הגר הגר בתוכם אשר יצוד ציד חיה או עוף אשר יאכל ושפך את דמו **וכסו בעפר**

מגילת המקדש נג, 4-8

ואכלתה בשעריכה והטהור והטמא בכה יחדיו כצבי וכאיל. רק חזק לבלתי אכול הדם, על הארץ תשפכנו כמים **וכסיתו בעפר****, כי הדם הוא הנפש ולוא תואכל את הנפש עם הבשר למען יוטב לכה ולבניכה אחריכה עד עולם **ועשיתה*** הישר וטוב לפני אני ה' אלוהיכה
* מעבר לגוף ראשון. קול אלוהי
** הרמוניזציה של המקורות המקראיים.

שמות ל, 17-21

וידבר ה' אל משה לאמר. ועשית פיור נחשת וכנו נחשת לרחצה ונתת אתו בין אהל מועד ובין המזבח ונתת שמה מים. ורחצו אהרן ובניו ממנו את ידיהם ואת רגליהם. בבאם אל אהל מועד ורחצו מים ולא ימתו או בגשתם אל המזבח לשרת להקטיר אשה לה'. ורחצו ידיהם ורגליהם ולא ימתו והיתה להם חק עולם לו ולזרעו לדרתם.

שמות לח, 8

ויעש את הכיור נחשת ואת כנו נחשת במראת הצבאת אשר צבאו פתח אהל מועד

מלכים א ז, 23-25

ויעש את הים מוצק עשר באמה משפתו עד שפתו עגל סביב וחמש באמה קומתו וקו שלשים באמה יסב אתו סביב. ופקעים מתחת לשפתו סביב סביב אתו עשר באמה מקפים את הים סביב שני טורים הפקעים יצקים ביצקתו. עמד על שני עשר בקר שלשה פנים צפונה ושלשה פנים ימה ושלשה פנים נגבה ושלשה פנים מזרחה והים עליהם מלמעלה וכל אחריהם ביתה. ועביו טפח ושפתו כמעשה שפת כוס פרח שושן אלפים בת יכיל.

מלכים א ז, 27-38

ויעש את המכונות עשור נחשת ארבע באמה ארך המכונה האחת וארבע באמה רחבה ושלש באמה קומתה. וזה מעשה המכונה מסגרת להם ומסגרת בין השלבים. ועל המסגרות אשר בין השלבים אריות בקר וכרובים ועל השלבים כן ממעל ומתחת לאריות ולבקר ליות מעשה מורד. וארבעה אופני נחשת למכונה האחת וסרני נחשת וארבעה פעמתיו כתפת להם מתחת לכיר הפתפות יצקות מעבר איש ליות לא ופיהו מבית לכתרת ומעלה באמה ופיה עגל מעשה כן אמה וחצי האמה וגם על פיה מקלעות ומסגרתיהם מרבעות לא עגלות. וארבעת האופנים למתחת למסגרות וידות האופנים במכונה וקומת האופן האחד אמה וחצי האמה. ומעשה האופנים כמעשה אופן המרפכה ידותם וגביהם וחשקיהם וחשריהם הכל מוצק. וארבע כתפות אל ארבע פנות המכונה האחת מן המכונה כתפיה. ובראש המכונה חצי האמה קומה עגל סביב ועל ראש המכונה ידתייה ומסגרתיה ממנה. ויפתח על הלחת ידתייה ועל ומסגרתיה (מסגרתיה) כרובים אריות ותמרת כמעט איש וליות סביב. פזאת עשה את עשור המכונות מוצק אחד מדה אחת קצב אחד לכלהנה.

מגילת המקדש, לב, 12-15 (מהדורת קימרון, א, עמ' 171)

ועשיתה תעלה סביב לכיור אצל [מכונתו] הולכת ל[תחת הכיור ומחלה יורדת למטה אל תוך הארץ אשר יהיו המים נשפכים והולכים אליה ואובדים בתוך הארץ ולוא יהיה נוגעים בהמה כול אדם כי מדם העולה מתערב במה

איגרת אריסטיאס, 89

είναι δὲ πυκνὰ τὰ στόματα πρὸς τὴν βάσιν, ἀοράτως ἔχοντα τοῖς πᾶσι πλὴν αὐτοῖς οἷς ἔστιν ἡ λειτουργία, ὡς ῥοπή καὶ νεύματι πάντα καθαρίζεσθαι τὰ συναγόμενα παμπληθῆ τῶν θυμάτων αἵματα.

תרגום: ופיות רבים יש אצל יסוד המזבח, והם אינם נראים לאיש מלבד אלה אשר להם העבודה, ובהם דמי הקורבנות הרבים, בזרימתם כלפי מטה, מיטהרים ברגע אחד.

משנה, מידות ג, ב

ובקרבן מערבית דרומית היו שני נקבין כמין שני חטמין [ד]קין שה[ד]מין ניתנין [על] יסוד מערבי [ו]על [י]סוד דרומי ויורדין בהן ומתערבין באמה ויוצאין לנחל קדרון.

משנה, יומא ה, ו; מעילה ג, ג; תוספתא, כיפורים ג, ב (מהדורת ליברמן, עמ' 241); זבחים ו, יא (מהדורת צוקרמנדל, עמ' 488); מעילה א, טז (מהדורת צוקרמנדל, עמ' 558)
יונימכרים לגננים לזבל (ו)מועלין בהן.

משנה, מידות ג, ב-ג

היו שני נקבין כמין שני חטמין דקין שהדמין ניתנין על יסוד מערבי [ו] על יסוד דרומי ויורדין בהן ומתערבין באמה ויוצאין לנחל קדרון למטה בריצפה באתה הקרן ומקום היה שם אמה על אמה וטבלה של שייש וטבעת היתה קבועה בה שבו יורדין לשית ומנקין אותו

תוספתא, סוכה ג, יד-טו

ומנוקבין כמין שני חוטמין דקין שבהן יורדין לסילון שבנאו מי שבנה את ההיכל הן יורדין לשית ומנקין אותו ונבלעין בתוכו

משנה, מידות ג, ב-ג

ובקרן מערבית דרומית היו שני נקבין כמין שני חטמין [ד] קין שה[ד]מין ניתנין על [ל] יסוד מערבי [ו] על [ל] יסוד דרומי ויורדין בהן ומתערבין באמה ויוצאין לנחל קדרון. למטה בריצפה באתה הקרן ומקום היה שם אמה על אמה וטבלה של שייש וטבעת היתה קבועה בה שבו יורדין לשית ומנקין אותו.

נוסח משוחזר: ובקרן מערבית דרומית היו שני נקבין כמין שני חטמין [ד] קין שהדמין ניתנין על יסוד מערבי ועל יסוד דרומי *ויורדין בהן למטה בריצפה באתה הקרן* [ומתערבין באמה ויוצאין לנחל קדרון] ומקום היה שם אמה על אמה וטבלה של שייש וטבעת היתה קבועה בה שבו יורדין לשית ומנקין אותו.

שיעור 9: מגילת מקצת מעשי התורה

מגילת מקצת מעשי התורה, ג, 7-9 (ע"פ שחזורו של מ' קיסטר)

[ואתם יודעים ש]פרשנו מרוב הע[ם] ו[מהתערב בדברים האלה ומלכוא ע]מהם[לגב אלה
ואתם י]ודעים שלוא י[מצא בידנו מעל ושקר ורעה כי על [אלה א]נחנו נותנים א[ת נפשנו]

יוסף בן מתתיהו, קדמוניות היהודים יח, 19

בשל כך [=בשל טהרותיהם השונות] הם נמנעים (מלכוא) לעזרה המשותפת

משנה פרה ג, ז-ח

לא היתה פרה רוצה לצאת אין מוציאין עמה שחורה שלא יאמרו שחורה שחטו ולא אדומה
שלא יאמרו שתים שחטו רבי יוסי אומר לא משום זה אלא משום שנאמר והוציא אותה לבדה
וזקני ישראל היו מקדימים ברגליהם להר המשחה ובית טבילה היה שם ומטמאים היו את הכהן
השורף את הפרה מפני הצדוקים שלא יהיו אומרים במעורבי שמש היתה נעשית. סמכו ידיהם
עליו ואומרים לו אישי כהן גדול טבול אחת ירד וטבל ועלה ונסתפג ועצים היו מסודרים שם עצי
ארזים וארנים וברושים ועצי תאנה חלקה ועושין אותה כמין מגדל ומפתחין בה חלונות וחזיתה
מערבה

תוספתא, פרה ג, ו (על פי כת"י וינה)

ישמעאל בן פיאבי שתיים. אחת בטבול יום ואחת במעורבי שמש. זו שנעשית בטבולי יום היו דנין
עמו עליה... אמרו לו: אם מקיימין אנו אותם מוציאיינו שם רע על הראשונים שהיו אומ' טמאות
היו. גזרו עליו ושפכה וחזר ועשה אחרת בטבולי יום

תוספתא, פרה ג, ח (צוקרמאנדל)

ומעשה בצדוקי אחד שהעריב שמשו ובא לשרוף את הפרה וידע בו רבן יוחנן בן זכאי ובא וסמך
שתי ידיו עליו ואמר לו אישי כהן גדול מה נאה אתה להיות כהן גדול רד טבול אחד ירד וטבל
ועלה אחרי שעלה צרם לו באזנו אמר לו בן זכאי לכשאפנה לך אמר לו כשתפנה לא שהה שלשה
ימים עד שנתנהו בקבר בא אביו לפני רבן יוחנן בן זכאי אמר לו נפנה בני.

מגילת מקצת מעשי התורה, ב, 13-17 (מהדורת קימרון וסטרנגל, עמ' 48)

ואף על טהרת פרת החטאת השוחט אותה והסורף אותה והאוסף את אפרה והמזה את [מי]
החטאת לכול אלה להערי[בו]ת השמש להיות טהורים בשל שא יהיה הטהר מזה על הטמה כי
לבני [אהרן] ראוא [להיות מ]...

טקסט מצורף של 4QD^d קטע 8, ב, 4-6 + 4QD^f קטע 2, 11-13

כי אם הוזהו כמשפט [הנדה בקץ הרשע איש טהור מכול טמאתו אשר יעריב א]ת השמש

ספרי, במדבר קכד

הא מה ת"ל טהור, מכל טומאה, ואי זה זה, זה טבול יום

4Q277 קטע 1, שורות 1-3

[איש טהור מכול טמאת ערב] [הכוהן המכפר בדם הפרה וכול

טקסט מצורף של 4QD^d קטע 8, ב, 4-6 + 4QD^f קטע 2, 11-13

כי אם הוזהו כמשפט] [הנדה בקץ הרשע איש טהור מכול טמאתו אשר יעריב א]ת השמש

פסיקתא דרב כהנא, פרה ה, ז (עמ' 74)

גוי אחד שאל את רבן יוחנן בן זכיי. אמר ליה, אילין מיליא דאתון עבדין נראין כמן כשפים, מביאין פרה ושוחטין אותה ושורפין אותה וכותשין אותה ונוטלין את אפרה, ואחד מכם מטמא למת ומזין עליו שתים שלש טיפים ואומרין לו טהרתה. אמר לו, לא נכנסה רוח תזזית באותו האיש מימיו? אמר לו לאו. אמר לו, ולא ראיתה אחר שנכנסה בו רוח תזזית? אמר לו הין. אמר לו, ומה אתם עושין? אמר לו מביאין עיקרין ומעשנין תחתיו ומרבצים עליה מים והיא בורחת. אמר לו, ולא ישמעו אזניך מה שפיך מדבר, כך הרוח הזה רוח טומאה היא, דכ' וגם את הנביאים ואת רוח הטומאה' וגו' וכיון שיצא אמרו לו תלמידיה, רבי, לזה דחיתה בקנה, לנו מה אתה משיב? אמר להם, חייכם לא המת מטמא ולא המים מטהרים אלא גזירתו של הקב"ה הוא. אמר הקב"ה, חוקה חקקתי גזירה גזרתי ואין אתה רשאי לעבור על גזירתי. 'זאת חוקת התורה'

א"א אורבך, חז"ל: פרקי אמונות ודעות, עמ' 84-83

המת מטמא, כי כך היא ההלכה, אבל אין הטומאה הזאת כוח בפני עצמה, ואין במים הללו כוח מאגי כלשהו, אלא זו מצווה, ומכוח המצווה המת מטמא והמים מטהרים

שיעור 10: מה חידשה המשנה?

תוספתא, עדויות א, א (כ"י וינה)

כשנכנסו חכמים לכרם ביבנה אמרו: עתידה שעה שיהא אדם מבקש דבר מדברי תורה ואינו מוצא, מדברי סופרים ואינו מוצא שנאמר 'לכן הנה ימים באים נאם ה' והשלחתי רעב בארץ וגו' [לא רעב ללחם ולא צמא למים כי אם לשמע את דברי ה'. ונעו מים עד ים ומצפון ועד מזרח ישוטטו] לבקש את דבר ה' ולא ימצאו דבר ה' – זו נבואה, 'דבר ה' – זה הקץ, דבר ה' – זה מבקש דבר מדברי תורה דומה לחבירו. אמרו: נתחיל מה לבית שמיי ומה לבית הלל. 'בית שמיי אומרים כקב חלה בית הלל אומרים מקבים' וכו'

בבלי, שבת קלח ע"ב (כ"י אוקספורד, 366)

מאי ישוטטו לבקש את דברי י"י ולא ימצאו אמרו עתידה אשה שתטול ככר של תרומ' ותחזור על בתי כנסיות ועל בתי מדרשות לידע אם טמאה היא ואם טהורה היא ואין מבין אם טמאה היא ואם טהורה היא בהדיא כתי' בה 'מכל האוכל אשר יאכל... אלא לידע אם ראשונה היא ואם שנייה היא. הא נמי מתניתין היא דתנן 'השרץ שנמצא בתנור הפת שבתוכו שנייה שהתנור תחלה' משום דמסתפקא להו הא דרב אדא בר אהבה לרבה וליחזייה להאי תנור כמאן דמליא טומאה ותהוי פת ראשונה...

משנה, עדויות א, א-ד

שמי אומר: כל הנשין דיין שעתן. הלל אומר מפקידה לפקידה אפילו לימים הרבה. וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא מעת לעת ממעטת על יד מפקידה לפקידה ומפקידה לפקידה ממעטת על יד מעת לעת.
שמי אומר: מקב חלה. הלל אומר: מקבים. וחכמים אומרים: לא כדברי זה ולא כדברי זה, אלא קב ומחצה חייבין בחלה. ומשהיגדילו המידות אמרו חמשת רבעים חייבין רבי יוסה אומה: חמה פטורין חמשה ועוד חייבין.
הלל אומר: מלא הין מים שאובין פוסלין את המקווה – שאדם חייב לומר כלשון רבו. ושמי אומר: תשעת קבין. וחכמים אומרים לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא עד שבאו שני גרדיים משער האשפות שבירושלים והעידו משם שמעייה ואבטליון ששלושת לוגים מים שאובין פוסלין את המקווה, וקיימו את דבריהן" ולמה מזכירין את דברי שמי והלל לבטלן. ללמד לדורות הבאים שלא יהא אדם עומד על דברו שהרי אבות העולם לא עמדו על דבריהן.
ולמה מזכירין את דברי יחיד ב[י]ן המרובין הואיל ואין הלכה אלא כדברי המרובין שאם יראה בית דין את דברי היחיד ויסמוך עליו. שאין בית דין יכול לבטל את דברי בית דין חבירו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמיניין. היה גדול ממנו בחכמה [אבל] לא במיניין במינין אבל לא בחכמה. אינו יכול לבטל את דברו עד שיהא גדול ממנו בחכמה ובמיניין.
אמ' ר' יהודה אם כן למה מזכירין את דברי היחיד בין המרובין לבטלן. שאם יאמר אדם כך אני מקובל ואמרו לו מדברי איש פל' שמעתה'.